

Selma Skenderović: I ako svi zaborave

Kosovska Mitrovica, 2018. Na severu Srbi. Na

Jugu Albanci. Razdvaja ih most preko reke Ibar.

Bošnjačka mahala u oba dela – mesto svakodnevnih

susreta i trgovine. Sve se prodaje i kupuje u mahali,

od odeće i obuće do kućnih aparata, cigareta, čak benzina.

Tamo su Zara, Bershka, Stradivarius itd. Cene variraju.

Radi se o kopijama razne dizajnerske odeće. Bagatela.

S autobuske stanice otišli smo taksijem. Ostavio nas je na početku *naše* ulice – kako je još uvek naziva mama. Stranci su ovde izgradili ogromne kuće poslednjih godina. Da, ovde nas sada tako zovu. Lepe kuće, s raznobojnim fasadama i alarmnim sistemima. Drugde zarađuju dovoljno da ovde mogu da priušte sebi sve što im padne na pamet. Drugde životare i štede. I to. Bošnjačka stranka im na svakim izborima u zamenu za glasove obeća da će ulicu asfaltirati.

Mi iz Slovenije važno za prilično loše situirane strance. Moji roditelji su s dva kredita na jedvite jade kupili stan. Ovde se prema nama odnose kao da smo se džaba selili. I ne kažem da nisu u pravu. Dom u Sloveniji još nismo zaradili. Za njega moraš da se potrudiš. Da napraviš nešto od sebe. Da se promeniš. Izneveriš.

Negde na drugoj polovini ulice, kada smo već prošli albansku stranu, već su nam mahale i pozdravljale su nas *naše* nekadašnje, njegove komšije. Tu i tamo bi se mama s ponekim našalila, da smo umorni od puta, da ćemo ovde biti još dugo, da ćemo drugi put doći na kafu. Ne obazirući se, naravno, na moje prethodne izjave da ne nameravam nikoga da posećujem.

Ispred kuće nas je dočekala izbledela zelena ograda. Ispred garaže je nasuo cement i neobrađeni kamen. Nekako smo se probili do česme da nam pokaže vranu koju je izrezbario od nekog tamnog drveta. Predstavio nam ju je kao Skenderbega. I baštenski sto, koji je izrezbario pre petnaest godina, držao se bolje od nje. Nabavio je i novog psa, koga je skoro do smrti izgladneo jer ga je hranio onim čime je hranio i sebe.

Poslužio nas je kafom koju je skuvala mama.

Sedele smo svaka na svojoj ivici garniture, a on je ležao između nas i gledao televiziju. Ne znam o čemu su razgovarali. Ona. *Vidiš li ovo, tata? To je danas moderno.* A on. *A, đavo ih odnio.* Činilo mi se da njih dvoje na taj način neće ostati bez reči. To je i bio glavni razlog što sam pošla s mamom. Mami se čini da ovde uvek nanovo mora da se dokazuje. Kao dobra snaja koja brine o tome da li je kuća sređena, ručak skuvan, veš opran, svekar animiran. Kao dobra kćerka i sestra. Zato zaboravlja na prigovore prema svojoj porodici dok god je ovde. Kao dobra bivša komšinica koja svojim bivšim komšijama ostavlja umirujući utisak da još uvek može da se uživi u njihovu kožu nezaposlenih, od muževa ekonomski zavisnih domaćica, iako živi i radi u Sloveniji, vozi auto i po sopstvenoj želji može da se nađe na kafi s ženama i muškarcima. Do određene mere, naravno. Tako

sav posao i svi razgovori padaju na nju. Ne radi se o tome da ne bi želela da im pomogne. Jednostavno, za tim nema potrebe jer mi je svejedno šta o meni misle ljudi koji su me poznavali do moje sedme godine.

Posete kod Slovenaca se ni ne mogu porediti s našim posedkima ili posjedkima, zavisno od toga o kom se dijalektu radi.

Kod Raseme i Salka sam bila u pet minuta do šest. Bila sam besna jer sam stala u blato i isprljala nove vans patike. Na brzinu sam se rukovala s prisutnima. Mama je stajala u krugu komšinica, nešto su pričale o tetki Fatimi. On je zauzeo mesto među ostalim muškarcima, hodži su objašnjavali da je sve što vidi Salkova zemlja. Odvojeno smo i sele. Stolove i stolice su Rasema i Salko postavili pravolinijski ispred svoje kuće. Muškarcima je pripala desna strana za stolom, ako se gleda s praga Rasemine i Salkove kuće, a ženama leva.

Rasema je poslužila kafu prvo muškarcima, onda ženama. I dalje su razgovarali. Kada su popili kafu, hodža je ustao i otvorio Kuran. Mi, žene, povezale smo glave maramama. Svi su gledali u mene. Hodža je počeo da čita Kuran. Svi su gledali u mene. Činilo mi se da obred traje čitavu večnost. Bilo mi je neprijatno. Zatvorio je Kuran i rekao *El-Fatiha*. Podigli smo dlanove i u sebi izučili El-Fatih. Svi su gledali u mene. Dlanove smo držali preko lica. Svi su gledali u mene. Salko je gurnuo hodži koverat u džep. Hodža je otišao. Svako je dobio svoj tanjir s hranom. Svi su gledali u mene. Pojela sam pre ostalih. Zatim sam gledala ka muškoj i ženskoj strani za stolom. Nisam mogla da se otmem utisku da me osuđuju. I da hoću, ne bih imala gde da se vratim. Ovde više ne bih mogla da živim. Ne s ovim ljudima.

Odlazak u toalet sam iskoristila za to da ostanem u Raselminoj i Salkovoj kući dok god on i mama nisu odlučili da krenemo kući. Prvo sam morala da razgovaram sa Raselminom i Salkovom decom. Svi troje su bili vezani za tetku Fatimu, svakog dana su bili kod nje. Nikoga nije bilo briga kako su se osećali zbog njene smrti. Rekli su im samo da će ubrzo početi dženaza i da čute. Zatim mi se sve više činilo da se uopšte ne trudim da ih slušam. Samo sam klimala glavom i gledala Etku koja je sedela na podu pred televizorom. U jednom trenutku se okrenula prema meni i pitala me: *A Edina? Stvarno, šta je s Edinom?*

Budila nas je s vriskom da ništa nije sređeno, da ne možemo samo da ležimo i jedemo. *Samo se vi zatvorite u svoj ćumez. Noge u vis i sve ću ja. Čistim. Kuham. Perem. One će završit škole. Ići će na fakultet u Ljubljani. Ko sam ja? Samo čistačica. Neće čak ni da pričaju sa mnom.* I uvek isti ritual. Dolazim u dnevnu i moram da ih pitam: *Jeste li se naspavali?* U najboljem slučaju dobijem odgovor: *Dosta, ti?* Obično ga ni ne dobijam. Njih dve me nikada nisu pitale da li sam se ja naspavala.

Ranije, tek što smo se preselile u Sloveniju, sve tri smo morale da ustajemo svaki put kada bi odnekud ulazio u jednu od soba. A naročito, kada bi se vratio s posla. Jedna bi otišla da mu otvori vrata, a ostale dve bi ustajale i čekale da uđe. *Jesi li se umorio?* Uvek isto pitanje. Zatim bi se ispružio ispred televizora. On na jednoj, ona na drugoj strani kauča. Za mene i Azru mesto na podu, metar od televizora. To mi je uvek smetalo. Mene niko nikada nije pitao da li sam umorna. Naročito kasnije, dok sam odrastala. Nisam želela da ih gledam. Gadilo mi se sve što bi radili. Mrzela sam njihov govor tela, njihove pokrete. Kako se čuje njeno pucketanje vilice dok jedemo. Njegovo hrkanje, dok pokušavam da napišem domaći zadatak. Njeni telefonski pozivi na zvučnik dok još spavam. Njegova

salata s previše sirčeta. Sirće. Svuda me prati miris sirčeta. Njene kreme za otečene noge. Omekšivača koji je koristila. Pucanje kaiša kada udari po mojim dlanovima.

Najbolje bi bilo da prestanem da razmišljam o *njima*. O tome šta su mi učinili. O sebi. Sebe ne smem da povezujem s njima. Ja nemam porodicu. Zašto im onda kupujem poklone za rođendan, Bajram, Osmi mart. Dobri su manipulatori. Naročito ona.

Tu smo se Azra i ja nekada igrale. Pošto Etki nije imala igračke, tetka Fatima nam je dala svoje krpe i učila nas kako se *mijesi hleb i pravi burek*. Krpe su bile testo koje smo savijale u krugove, slagale u pekače i onda donosile tetki i tetku, Etki i ostalima koji su tada bili u sobi. Tetka bi ponekad govorila da nije dovoljno slano, pečeno ili nešto slično. Onda smo bile neko vreme ljute na nju, a na kraju smo se vratile u kuhinju i ponovo im pekle burek. Kada bi mama ustala i rekla nam da moramo kući, složile bismo krpe i vratile ih tetki Fatimi.

Jednom me je tetka Fatima nasamarila. Na sto je stavila proju, koju je tog dana ispekla za večeru. S nanom smo tada bili u poseti kod nje, mama joj je rekla da ne volim proju, da je samo Azra jede. Kakva proja? Tetka Fatima se pretvarala da joj nije jasno o čemu mama govori. To su gurabije. Vidi kako su dobre, uzela je parče i pojela ga. Uzmi, Zineta. Probaj. I ja sam, misleći da su gurabije, uzela najveći komad i pojela ga. Ukus je bio nešto drugačiji, to sam konstatovala iako sam mislila da su gurabije. Onda su mi se neko vreme smejale. *Ne voliš proju, je li?* zadirkivala me je tetka Fatima.

Tu smo bili i u gostima, kada se oženio njen najmlađi sin koji sada živi u Francuskoj. Ja sam bila *djeveruša*. Tada uopšte nisam znala šta je to. Ceo dan sam bila samo uz nevestu, nisam se ni na minut micala od nje. Ujutru smo otišli da je tražimo u kuću njene mame, toga se ne sećam najbolje, mislim da je bila obučena u venčanicu. Tako crvenu sa zlatnim rubovima, ogromnu. Upoznali su se u Francuskoj, ovde su se venčali jer tamo nema nikoga, sebi sam tumačila. Onda smo sedeli u nekom restoranu, verovatno smo čekali nekoga. Mlada je s razlogom vidno ljuta. Na njenom venčanju je u centru pažnje bio neko drugi. Šta se događalo pre nego što smo došli kod tetke Fatime ne sećam se. Vozila sam se u autu sa mladom, to je za mene tada bilo najvažnije. I ja sam bila u lepoj haljini, držala sam mladin bidermajer. Onda smo sedeli u ovoj prostoriji koju sada praznim. Jeli smo. Gostiju je bilo mnogo, ne znam kako su se svi potrpali unutra. Neko od njih je bacao metalne novčiće u vazduh, a mi deca smo ih skupljali s poda i stavljali u džepove. Oko 20 evra sigurno sam skupila. Sećam se još šećernih kocki, i njih smo stavljali u maramice i onda ih nosili kući ne znam zašto. Sina tetke Fatime se ne sećam, ni njegove žene. Danas je sigurno ne bih ni prepoznala kad bih je slučajno srela. Ni njih dvoje ne bi prepoznali mene.

Vozili smo se nešto više od pola sata. Kod Nafije smo bili oko osam. Pozvonili smo i izuli se ispred otirača. Vrata nam je otvorio Nafijin najstariji sin i pozvao nas je u kuću. Prekinuli smo ih u gledanju srpskog dnevnika. Posle uvodnog rukovanja i ljubljenja, Nafijin muž nam je pokazao gde da sednemo. Udobno sam se spustila u desni ugao garniture za sedenje. Mama je sela pored mene – pre nego što je sela, kesu sa sokom, napolitankama i kafom je gurnula Nafiji u ruke – on pored mame, Nafijin muž i njena trojica sinova u levom uglu garniture za sedenje, dijagonalno od mene. Za nekoliko minuta je Nafijina ćerka Senada meni i mami donela sok, a njemu nezaslađen čaj.

Sledio je standardni tok posredka – kafa, razgovor o svim našim u Sloveniji, maminom poslu, mom venčanju itd. *Kako ti je druga ćerka*, pitala je Nafija mamu. Je li slična meni, nastavila je, kada joj je mama rekla da je Azra dobro, da ima mnogo obaveza u školi, da zbog toga nije došla s nama.

Bolje da ne liče, Nafija je odmahнула glavom na mamin odgovor da Azra i ja u stvari uopšte ne ličimo. Ova ti je muškobanjasta, još jednom me je odmerila, kao da nije već čim smo ušle. *Žensko treba da ima široke kukove*, dodala je i još pažljivije zurila u moje kukove. *Kako ćeš da rodiš dijete tako sitna*, ozbiljno me je pitala, kao da u džepu ima rešenje za svoje preuske, očigledno muškobanjaste kukove.

Mada, ako žena previše razmišlja postane izbirljiva, ako se ne venča do dvadeset druge godine, kasnije teško nađe partnera, opomenule su me. Dakle, ostaje mi samo još godinu dana.

Da je u današnje vreme dobro ako se uopšte uda za muškarca, dodao je Husmir, koji je očigledno pratio sve o čemu smo razgovarale. *Sad moramo da pazimo da nam se sinovi ne udaju* – u Belgiji ima mnogo toga, svako se ženi sa svakim, objasnio nam je, kako je u opštini video dva muškarca kako su se uzeli. Na radost i zadovoljstvo oba dela društva za stolom zgražavao se zato što su im Belgijanci čak i tapšali.

I već sutra ujutru dom će početi ponovo da se puni, kada se marljivi studenti i studentkinje budu vratili u Ljubljano da se u miru pripreme za naporna predavanja u nedelji koja dolazi. Tako verovatno lažu roditelje kada ih pitaju zbog čega žele da se u dom vrate već u nedelju. Pošto ne žele da im kažu da je u našem domu svake nedelje uveče žurka. Okupljaju se u kuhinji, odmah pored naše sobe, donose nekoliko litara belog, nekoliko litara crnog vina koje prave njihove babe i dede – dom je i veoma zgodno mesto za prodaju, koliko litara donesu, toliko i prodaju – nekoliko gajbi piva, poneki džoo+int, obavezno i gitaru, ili još bolje, harmoniku. Onda počnu da jodluju, celu noć naizmenično forsiraju slovenačke govedarske pesme i balkanski turbofolk. Pa ne znam šta je nepodnošljivije – slušati kako uglas pevaju o Micki koja kod kuće ima traktor ili razbijanje čaša jer ih je Ceca do suza pogodila svojim *Autogramom*. Kad bi barem pravilno izgovarali naše reči verovatno me ne bi toliko nervirali. Svaki put kada ih slušam, pomislim da ni ne znaju šta znači bekrija, inat, jastuk odnosno bilo šta od toga o čemu pevaju. Kada se napiju, svi tečno govore na svim jezicima bivše zajedničke države, a trezni se zgražavaju nad prodavačicama koje im umesto kese ponude vrećicu, nad vozačima koji ih pozdravljaju sa dobar dan, nada mnom kada kažem roze čarape. Možda stvarno nismo takva gospoda i prefinjeni kao Slovenci, a umemo da pravimo dobru muziku i čevape.

Ponekad mi je i neprirodno da izgovaram određene slovenačke reči, naročito one koje retko koristim. Ili ih uopšte ne koristim. Skoro mi je bilo smešno kada je koleginica svom dečku rekla ljubavi. Ljevuša, Ljubljana, poljubiti se, ljiljan, veselje. Sa njima imam najviše problema. Kod sklopa lj uvek zapnem. Ja izgovaram *lj*, a Slovenci *l* i *j*. Nemam svoj jezik, to mi u suštini smeta. Slovencima zavidim jer ga oni imaju. Uče ga od vrtića. Ja svoj maternji jezik nikada nisam učila u školi. Neprestano se vrtim u istom krugu.

I ova nedelja će proći, onda će se moja osećanja umiriti. Neću svaki dan da poredim svoj život u Sloveniji sa životima ovih ljudi ovde. Sa svojim životom ovde.

Barem noćas, poslednje večeri, neću biti namrštena, zaključila sam. Sela sam na kauč pored Admire, daleko od vrata dnevne sobe i odmah sam imala osećaj da sam više nego inače uključena u razgovor. Stric i on su razgovarali o psima lutalicama koji se u ovo doba godine klate po selu i prave štetu. Da zbog toga Admira i on moraju da zatvaraju kokoške u kokošinjac još pre pet popodne,

rekao je stric. On je počeo da pripoveda o mački koja se nekoliko dana vukla oko njegove kuće. Da su joj psi lualice pojeli mladunce, rekao je. Nju su samo ugrizli za vrat koji joj je oblepio lepljivom trakom da se ne bi grebala po njemu. Zatim je stricu objašnjavao kako svako jutro mora da skuplja đubre po voćnjaku jer ga psi noću svuda raznose. Poslednji put su odnekud dovukli oglodane riblje glave. Pored česme su ih ostavili, rukom je pokazao u pravcu česme. Kako bi im on pokazao šibom šta ne smeju da rade, hvalio se pred stricem. Stric se smejao. Da u Sloveniji retko viđaš pse lualice, skoro sam dodala. Da su slovenački psi uglavnom izdresirani, Slovenci ih drže u kućama i stanovima. Kupaju ih, vode ih u salone za pse na šišanje, negu nogu, jagodica i kandži. Kupuju im Pedigree Dentastix za dnevnu negu zuba. Nekoliko puta dnevno ih šetaju, razgovaraju s njima, maze ih. Čak na izložbe ih vode sa sobom, koncerte, književne večeri. Kulturno su osvešćeniji od većine ljudi ovde, time sam želela da završim svoju repliku. Jače pasoše imaju od većine ljudi ovde, zatim mi je nešto palo na pamet što bi se svima činilo još uvredljivije. Ali, još pre nego što su posete došle, zaključila sam da barem jedne večeri neću biti previše pametna naglas.

Tako nisu mogli da me proglase šejtanom kome se čini da je normalno da spava u krevetu u kome se pre nekoliko trenutaka valjao pas. I nije mi trebalo da slušam pridike o tome kako je muslimanima po Kuranu zabranjeno da imaju pse kao kućne ljubimce. Alahov Izaslanik, neka je mir s njim, rekao je da anđeli ne ulaze u kuću u kojoj je pas. Grešne su osobe koje ne drže psa za čuvanje živine, polja ili za lov, već iz nekog drugog razloga. Ako nam pas poliže odeću, moramo da se presvučemo. Ako nam pasja pljuvačka kapne na telo, moramo da šest puta vodom operemo deo tela na koji je pala i jednom zemljom. Sve to znam i bez njihovih objašnjenja, za razliku od njih, Kuran sam nekoliko puta detaljno pročitala.

Setila sam se naše komšinice Slovenke koja je pre nekoliko godina došla kod nas na kafu da joj mama objasni zašto se jedna od naših komšinic Bosanki – ostale nisu bile pokrivenne – svaki put odmiče od nje kada je vidi sa psom u naručju.

Prevod: Jelena Ivanišević